

УДК 330.34(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2021-5.6>

Квак М.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки України,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ЗБАЛАНСОВАНО-ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ

У статті розглянуто господарсько-правову базу інклюзивного розвитку України, узагальнено понятійний апарат та визначено сутність категорії «збалансовано-інклюзивний розвиток держави». Збалансовано-інклюзивний розвиток – це довгостроковий синергетичний розвиток держави, який супроводжується конструктивними якісно-кількісними змінами в системі національного багатства (перш за все у його людському та природно-ресурсному компонентах), що є передумовою подальших циклів розвитку національної економіки та підтримки добробуту між поколіннями. Подано модель причинно-наслідкових взаємозв'язків збалансовано-інклюзивного розвитку економіки України та відтворення системи національного багатства. Проаналізовано рейтинг держави серед інших країн за індексом інклюзивного розвитку та визначено пріоритетні деструктивні чинники сучасного інклюзивного розвитку держави. Рекомендовано напрями підвищення рівня збалансовано-інклюзивного розвитку України.

Ключові слова: індекс інклюзивного розвитку, економічна безпека, національне багатство, економічна ефективність, інклюзивна економіка.

BALANCED AND INCLUSIVE DEVELOPMENT OF THE STATE ECONOMY

Kvak Mariia

Ivan Franko National University of Lviv

The long-term course in the field of economic security of the state has two interrelated directions – the direction of sustainable development on the basis of equal mutually beneficial economic cooperation with other states and the direction of security through the formation of invulnerability of the national economy to external and internal threats. Balanced development of the state economy also presupposes the achievement of complementary interaction of sustainability, inclusiveness and justice. The economic and legal basis of inclusive development of Ukraine is considered in the article. The general conceptual apparatus and the essence of the category “balanced and inclusive development of the state” are defined. Balanced-inclusive development is defined as long-term synergetic development of the state, which is accompanied by constructive qualitative-quantitative changes in the system of national wealth (primarily in its human and natural resource components), which is a prerequisite for subsequent cycles of development of national economy and welfare between generations. The model of causal relations of balanced-inclusive development of the economy of Ukraine and reproduction of the system of national wealth are given. The rating of the state among other countries on the index of inclusive development is analyzed. Priority destructive factors of modern inclusive development of the state are determined. Directions for increasing the level of balanced and inclusive development of Ukraine are recommended. The assessment of the inclusive development of the state economy should take into account the national peculiarities of Ukraine’s development. It is necessary to improve the partial indices of the general composite index of inclusive development based on the loss of natural national wealth. The use of such an approach will make it possible to systematically assess changes in the system of national wealth, which must be constantly reproduced to meet the needs of society and the continuity of development of the national economy. It will also meet the requirements of Ukraine’s national security and help improve the real living standards of the population, especially now – in the context of the COVID-19 pandemic, based on the use of modern methods of macroeconomic regulation.

Keywords: index of inclusive development, economic security, national wealth, economic efficiency, inclusive economy.

Постановка проблеми. У Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року [1] зазначено, що довгостроковий курс у сфері забезпечення економічної безпеки держави має два взаємопов'язані напрями, такі як напрям сталого розвитку на основі рівноправного взаємовигідного економічного співробітництва з іншими державами та напрям безпеки через формування невразливості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз. Водночас слід взяти до уваги те, що збалансований розвиток економіки держави також передбачає досягнення комплементарної взаємодії сталості, інклюзивності та справедливості як його сучасних раціональних параметрів, які мають

бути імплементовані у Комплексну стратегію довгострокового розвитку України, тому забезпечення кількісно-якісних змін на основі реалізації економічної ефективності, соціальної справедливості та екологічної витривалості в умовах розширеного відтворення усіх компонентів системи національного багатства можливе лише завдяки виходу України на вектор збалансовано-інклюзивного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теоретико-методологічного характеру інклюзивного розвитку та побудови інклюзивної економіки стали актуальними останніми роками, будучи рефлексією на негативні тренди в глобальній економіці, та досліджу-

валися такими вітчизняними вченими, як О.В. Бервено, І.М. Бобух, В.М. Геєць, А.А. Гриценко, Л.М. Ємельяненко, І.Г. Манцуров [8], О.С. Марченко, О.Л. Попова, В.П. Решетило, О.В. Шкурупій, С.М. Щегель. Проте наукові дослідження збалансовано-інклюзивного розвитку держави та детермінантів формування його траєкторії у глобальному економічному просторі мають відбуватися з урахуванням сучасних вітчизняних вимог подолання бідності з орієнтацією на необхідність ефективного використання і примноження національного багатства. Також необхідно забезпечити його справедливий розподіл на основі вільного доступу населення до відтворювальних процесів, що потребує подальшого вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення понятійного апарату та визначення категорії «збалансовано-інклюзивний розвиток держави», встановлення структурно-логічного взаємозв'язку збалансовано-інклюзивного розвитку держави та розширеного відтворення національного багатства, а також дослідження їх впливу на забезпечення якісно-кількісних змін у ній.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальну й цілісну картину сучасного інклюзивного розвитку економіки держави можна дослідити на основі аналізу господарсько-правової бази України за останні два роки, яку подано у табл. 1.

Як бачимо, головними сферами інклюзивного розвитку економіки держави, яких торкається українська нормативно-правова база, є освітньо-наукова, управлінська та ресурсна, тобто відбувається зміна ціннісних орієнтирів життєдіяльності від кількісного нарощування темпів економічного зростання до необхідності забезпечення якісного збалансовано-інклюзивного розвитку держави.

Цілі природоцентричного напрямку збалансованого (сталого) та людиноцентричного інклюзивного розвитку є комплементарними і мають реалізовуватися синхронно.

На нашу думку, збалансовано-інклюзивний розвиток – це довгостроковий синергетичний розвиток держави, який супроводжується конструктивними якісно-кількісними змінами в системі національного багатства (перш за все у його людському та природно-ресурсному компонентах), що є передумовою подальших циклів розвитку національної економіки та підтримки добробуту між поколіннями.

На рис. 1 зображено причинно-наслідкові взаємозв'язки збалансовано-інклюзивного розвитку економіки України та відтворення національного багатства, адже пріоритетною метою збалансовано-інклюзивного розвитку є формування потужного середнього класу на основі ефективної реалізації особистого людського потенціалу, активної участі населення у громадському житті, раціонального використання природного багатства та справедливого розподілу результатів цього процесу та його безперервного відтворення.

Альтернативна методика дослідження економіко-інклюзивного розвитку держав розроблена експертами і представлена на Всесвітньому економічному форумі в Давосі у вигляді композитного показника, а саме Індексу інклюзивного розвитку. Цей показник містить 12 показників розвитку держави, які укомплектовані у три групи, що стосуються зростання економіки та її продуктивності, соціальних стандартів та інклюзивності зростання, сталості розвитку для покращення умов життя наступних поколінь. До останньої групи показників віднесли скориговані чисті заощадження, коефіцієнт демографічного навантаження, державний борг та інтенсивність промислових викидів в атмос-

Таблиця 1

Господарсько-правова база інклюзивного розвитку України у 2020–2021 роках

№	Назва документа правового характеру	Вид документа та рік прийняття	Головні положення інклюзивного розвитку
1	Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року	Указ Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021	Реалізація нової системи оцінювання суб'єктів науково-технічної та освітньої діяльності, визначення рівня якості знань, науково-технічної інформації, освітніх послуг, значне підвищення суспільного статусу науки й освіти.
2	Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки	Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 року № 831-р	Створення мережі центрів надання адміністративних послуг.
3	Стратегія людського розвитку	Указ Президента України від 2 червня 2021 року № 225/2021	Розвиток якісного, безпечного і комфортного освітнього та наукового середовища з використанням цифрових технологій, інклюзивного ринку праці.
4	Концепція Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки	Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 року № 1669-р	Забезпечення рівних прав доступу до послуг і можливостей, інформації для різних категорій молоді, насамперед для молоді з інвалідністю.
5	Концепція економічного розвитку Донецької та Луганської областей	Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 року № 1660-р	Формування нової інклюзивної конкурентоспроможної економічної системи Донецької та Луганської областей, підвищення ресурсоефективності індустріальних галузей, їх інтеграції у виробничі мережі з високою доданою вартістю.
6	Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні	Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р	Визначено пріоритетним принципом використання технологій штучного інтелекту сприяння інклюзивному зростанню, сталому розвитку та добробуту.
7	Стратегія розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року	Постанова Кабінету Міністрів України № 1089 від 4 листопада 2020 року	Боротьба з гендерними стереотипами, расизмом, насильством у спорті та дискримінацією осіб з інвалідністю.

Джерело: складено автором на основі джерел [1–7]

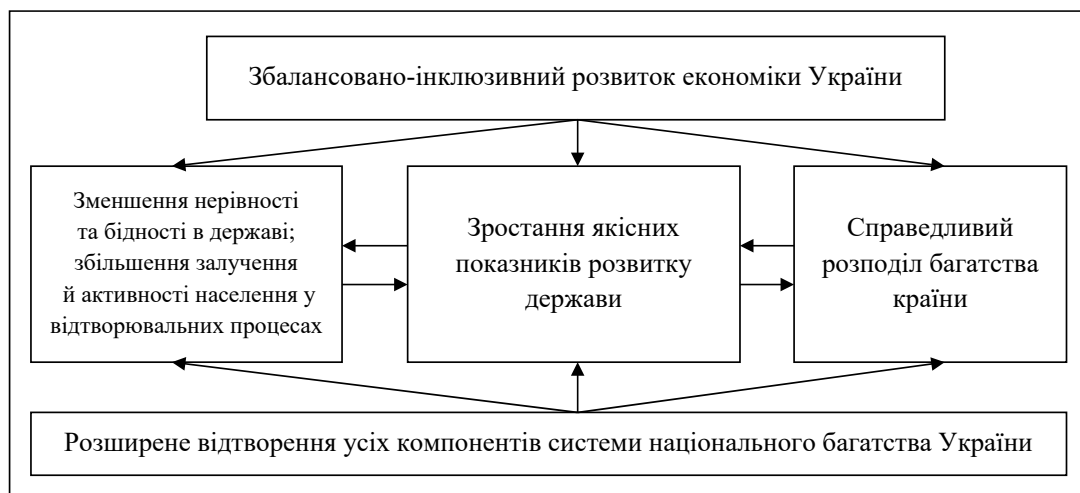

Рис. 1. Модель причинно-наслідкових взаємозв'язків збалансовано-інклюзивного розвитку економіки України та відтворення національного багатства

Джерело: складено автором

феру. У звіті 2018 року за індексом інклюзивного розвитку Україна посіла 49 місце (отримавши 3,42 бали) серед країн, що розвиваються, і 78 місце серед 103 країн світу. За останні п'ять років її позиція погіршилась на 6,8%. Очолили загальний рейтинг Норвегія, Ісландія, Люксембург, Швейцарія, Данія.

Пріоритетними деструктивними чинниками сучасного інклюзивного розвитку держави є такі:

- високий рівень небезпеки населення у контексті воєнних дій на Сході, постійні втрати людського капіталу;
- тінізація економічних процесів (її зменшення на 10% ВВП до 2023 року, за оцінками фахівців Українського інституту майбутнього, збільшить номінальний ВВП на 15–20 млрд. дол.);
- наявність мережі екстрактивних інституцій, які поглиблюють нерівність різних соціальних груп та бідність населення;
- низький рівень активності та залучення населення до відтворювальних процесів, невисока продуктивність праці;
- відсутність коеволюції розвитку науки й бізнесу, яка ще не стала платформою для реалізації раціональних управлінських рішень щодо еколого-соціально-господарського розвитку держави;

- значні втрати абсолютної (людської та природної) частини національного багатства;
- недостатня кількість інвестицій у розвиток освіти;
- невелика вертикальна мобільність населення держави;
- перманентне порушення макроекономічної стабільності;
- неефективна структурна політика держави.

У табл. 2 показано динаміку відповідності стану економіки України стандартам інклюзивного розвитку. Як бачимо, зберігається невтішна тенденція, яка показує кризовий стан в економічній системі держави.

Оскільки держави з вищим рівнем інклюзивності більш стійкі до екзогенних загроз та економічних криз, у сучасних умовах необхідно підвищувати рівень збалансовано-інклюзивного розвитку України шляхом вжиття таких заходів:

- підвищення якості освіти та всеохоплюючого розвитку людського капіталу, оскільки інвестиції в розвиток освіти – це найраціональніша інвестиція в майбутнє держави;
- підвищення зайнятості населення у всіх сферах економіки, в тому числі в креативній індустрії;

Таблиця 2

Якісні показники оцінки стану економіки України з точки зору їх відповідності стандартам інклюзивного розвитку у 2013–2017 роках [8, с. 83]

Показники інклюзивності	Стан економіки в результаті впливу відповідних характеристик частинних показників інклюзивності				
	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Частинні: – зростання економіки та її продуктивності	Несприятливий	Закризовий	Закризовий	Закризовий	Кризовий
– соціальні стандарти та показники інклюзивності зростання	Несприятливий	Несприятливий	Закризовий	Закризовий	Закризовий
– сталість розвитку та умови життя наступних поколінь	Несприятливий	Кризовий	Закризовий	Закризовий	Кризовий
Інтегральний	Несприятливий	Кризовий	Закризовий (патологічний)	Закризовий (патологічний)	Кризовий

– ефективного виготовлення продукції з високою часткою доданої вартості та формування конкурентоспроможності держави;

– створення рівних можливостей для повноцінної участі населення в життєдіяльності держави та можливостей впливу на її майбутнє;

– створення комплексної нормативно-правової підтримки збалансовано-інклюзивного розвитку України;

– вдосконалення суспільних інститутів розвитку (наприклад, інституту державно-приватного партнерства, інституту територіальних громад, інституту інноваційного розвитку);

– залучення додаткових фінансових ресурсів міжнародної технічної допомоги в процесі децентралізації;

– повне оцінювання змін у структурі системи національного багатства України як бази забезпечення економічної, екологічної та соціальної безпеки і самодостатності держави в умовах поглиблення інтернаціоналізації та глобалізації.

Висновки з проведеного дослідження. Актуальну і цілісну архітектоніку збалансовано-інклюзивного

розвитку економіки держави можемо дослідити, відштовхуючись від напрацювань експертів Всесвітнього економічного форуму, однак доцільно, на нашу думку, враховувати національні особливості розвитку України та вдосконалювати частинні індекси загального композитного індексу інклюзивного розвитку на основі врахування втрат природного національного багатства. Використання такого підходу дасть змогу систематично оцінювати зміни в системі національного багатства, яке має постійно відтворюватись для задоволення потреб суспільства та безперервності розвитку національної економіки, адже макроекономічна оцінка ефективності економіки повинна адекватно відображати зміни в природному компоненті національного багатства задля підвищення рівня обґрунтованості та ефективності управлінської діяльності, що відповідає вимогам національної безпеки України та сприятиме покращенню реального рівня життя населення, особливо зараз, тобто в умовах пандемії COVID-19, на основі використання сучасних методів макроекономічного регулювання.

Список використаних джерел:

1. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року : Указ Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021 / Рада національної безпеки і оборони України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021> (дата звернення: 07.11.2021).

2. Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки : Розпорядження від 21 липня 2021 року № 831-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80?find=1&text> (дата звернення: 07.11.2021).

3. Стратегія людського розвитку : Указ Президента України від 2 червня 2021 року № 225/2021 / Рада національної безпеки і оборони України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021?find=1&text> (дата звернення: 07.11.2021).

4. Концепція Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки : Розпорядження від 23 грудня 2020 року № 1669-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 07.11.2021).

5. Концепція економічного розвитку Донецької та Луганської областей : Розпорядження від 23 грудня 2020 року № 1660-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1660-2020-%D1%80?find=1&text> (дата звернення: 07.11.2021).

6. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження від 2 грудня 2020 року № 1556-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80?find=1&text> (дата звернення: 07.11.2021).

7. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року : Постанова від 4 листопада 2020 року № 1089 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF?find=1&text> (дата звернення: 07.11.2021).

8. Манцуров І.Г. Інклюзивний розвиток як основа протидії глобальним викликам сьогодення. *Економіка України*. 2018. № 10. С. 71–87. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk2018106> (дата звернення: 07.11.2021).

References:

1. Stratehiia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy na period do 2025 roku (2021). Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 11 serpnia 2021 roku № 347/2021 [Strategy of Ukraine's economic security for the period up to 2025] / Rada natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021> (accessed 07 November 2021).

2. Stratehiia reformuvannia derzhavnoho upravlinnia Ukrainy na 2022–2025 roky (2021). Rozporiadzhennia vid 21 lypnia 2021 roku № 831-r [Strategy of public administration reform in Ukraine for 2022–2025] / Kabinet Ministriv Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80?find=1&text> (accessed 07 November 2021).

3. Stratehiia liudskoho rozvytku (2021). Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 2 chervnia 2021 roku № 225/2021 [Human development strategy] / Rada natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021?find=1&text> (accessed 07 November 2021).

4. Kontseptsiiia Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy "Molod Ukrainy" na 2021–2025 roky (2021). Rozporiadzhennia vid 23 hrudnia 2020 roku № 1669-r [The concept of the State target social program "Youth of Ukraine" for 2021–2025] / Kabinet Ministriv Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-2020-%D1%80#Text> (accessed 07 November 2021).

5. Kontseptsiiia ekonomichnoho rozvytku Donetskoi ta Luhanskoj oblasti (2020). Rozporiadzhennia vid 23 hrudnia 2020 roku № 1660-r [The concept of economic development of Donetsk and Luhansk regions] / Kabinet Ministriv Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1660-2020-%D1%80?find=1&text> (accessed 07 November 2021).

6. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini (2020). Rozporiadzhennia vid 2 hrudnia 2020 roku № 1556-r [On approval of the Concept of development of artificial intelligence in Ukraine] / Kabinet Ministriv Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80?find=1&text> (accessed 07 November 2021).

7. Stratehiia rozvytku fizychnoi kultury i sportu na period do 2028 roku (2020). Postanova vid 04.11.2020 roku № 1089 [Strategy for the development of physical culture and sports for the period up to 2028] / Kabinet Ministriv Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF?find=1&text> (accessed 07 November 2021).

8. Mantsurov I.H. (2018). Inkluzyvnyi rozvytok yak osnova protydii hlobalnym vyklykam sohodennia [Inclusive growth as a basis for countering the global challenges of nowadays]. *Ekonomika Ukrainy* [Economy of Ukraine], no. 10, pp. 71–87. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_10_6 (accessed 07 November 2021).

E-mail: kvak-mariya@ukr.net